

Разом із Кліо розв'яжіть ребус. Чи знайоме вам розшифроване поняття? Висловіть припущення, як це поняття пов'язане з темою уроку. Наприкінці уроку перевірте правильність свого припущення.

1. Періодизація доби Середньовіччя

В історичній пам'яті європейців здавна закріпилися такі межі історії середніх віків: **476 рік**, коли перестала існувати Західна Римська імперія, і **1492 рік**, коли Христофор Колумб відкрив Америку. Отже, епоха Середньовіччя в європейській цивілізації тривала з другої половини V до кінця XV століття. Поняття «Середньовіччя» запровадили до наукового вжитку італійські поети і філософи. Вони вигадали його тоді, коли ця епоха завершувалась і розпочалася Нова доба.

Учені виокремлюють в історії середніх віків три періоди. **Раннє Середньовіччя** завершилося наприкінці IX століття. То був період формування держав на теренах Західної Європи, Скандинавії, на землях, заселених германськими і слов'янськими племенами. Визначальну роль у житті суспільства відігравала релігія і церква. На території сучасної України в той час утворилися племінні князівства і союзи.

Період **зрілого Середньовіччя** тривав упродовж X–XIII століть. Саме тоді відбулося швидке зростання людності, пожвавлення господарської діяльності, з'явилися міста, формувалося середньовічне суспільство з притаманною йому культурою. На цей час припав пік могутності Русі-України. В добу **пізнього Середньовіччя** — XIV–XV століття — зародилися ринкові відносини, розвивалися міста, зокрема деякі з українських міст отримали самоврядування, з'явилися ідеї Гуманізму — світогляду, який надає особливого значення цінності людини, — розвивалися наука і культура. Водночас землі України поступово захоплювали сусідні держави.

➔ 1. Які хронологічні межі охоплює історія середніх віків?

2. Визначте основні риси розвитку людності в ранньому Середньовіччі.

3. Які процеси відбувалися в періоди зрілого та пізнього Середньовіччя?

Барвограй ідей

Клію вважає, що монети є цінним історичним джерелом. Чи згодні ви з Клію? Свою відповідь обґрунтуйте. Розгляньте монети. На одній зображено Ромула Августа, останнього імператора Західної Римської імперії. На іншій викарбувано першовідкривача Америки Христофора Колумба. Поміркуйте, що поєднує ці монети.

2. Джерела з історії середніх віків

Середні віки залишили нам різноманітні історичні джерела. Із цього часу до нас дійшло чимало **речових пам'яток** — знарядь праці, зброї, предметів домашнього вжитку, монет, творів мистецтва. Багато з них передавалися в спадок, інші були знайдені вченими під час археологічних розкопок. У світ минулого переносять нас пам'ятки архітектури. В старовинних містах можна побачити церкви, собори, будинки, що належали купцям, ремісникам, знаті, фортечні мури з вежами.

Цінну інформацію про цю добу містять **писемні джерела**. З-поміж них — літописи, в яких автори розповідали про різні сторони життя населення: творення держави, християнізацію, військову справу. Із законодавчих актів, документів князівських канцелярій, описів маєтків ми дізнаємося про майнове і суспільне становище різних верств населення.

До нашого часу дійшли **історичні твори**. Їхні автори не лише розповідають про події, але й намагаються їх пояснити. Збереглися середньовічні **повісті, поезія**. Вони знайомлять нас із духовним світом людини доби Середньовіччя. Про життя населення в тому часі ми дізнаємося також із переказів, легенд,

казок, прислів'їв. Використовуючи різноманітні джерела, вчені написали багато наукових праць про історію середніх віків. Вивчення цієї цікавої епохи продовжується і нині.

1. Що відносять до речових історичних джерел?
2. Про що розповідають писемні джерела?
3. Яку інформацію про життя середньовічних людей можна довідатися з історичних і літературних творів?

Барвограй ідей

Разом із Клію визначте, до яких видів історичних джерел належать зображені артефакти.

4

1

2

3

5

3. Велике розселення слов'ян

Як ви вже вивчали у 6 класі, на початку IV століття Європа зіткнулася з явищем, названим **Великим переселенням народів** — масовим переміщенням племен усією територією континенту, яке завершилося в VII столітті. Поштовхом до нього став наступ кочовиків-гунів, які в 70-их роках IV століття прийшли в Європу з Центральної Азії. Вони перетнули річку Дон, здолали племена готів, які жили в Північному Причорномор'ї.

Активними учасниками цих процесів стали **слов'яни**, які були автохтонними (корінними) жителями Європи. В середині V століття, позбувшись залежності від гунів, слов'янські племена рушили на Візантію. Їх приваблювала багата Візантійська імперія. Розпочалося **Велике розселення слов'ян** — процес розселення давніх слов'ян на території Східної, Південної та Центральної Європи. Візантійський історик Йордан так сповіщав: «Тепер вони (слов'яни) вирують повсюди». Рух слов'ян тривав до VII століття. Римський історик Публій

Корнелій Тацит, грек Клавдій Птолемей називали слов'ян **венетами**, які жили у межиріччі Ельби (Лаби) і середньої течії Дніпра. Візантійські автори описували слов'янські племена **антів** і **склавинів**, котрі заселили терени України між річками Дністер і Сіверський Донець.

Освоєння нових територій, життя в різних природних умовах, поруч із представниками інших племен і культур, додавало все більше відмінностей слов'янським племенам. Результатом Великого розселення слов'ян стало формування трьох великих груп: **східної, західної та південної**. Сучасні українці є нащадками східних слов'ян.

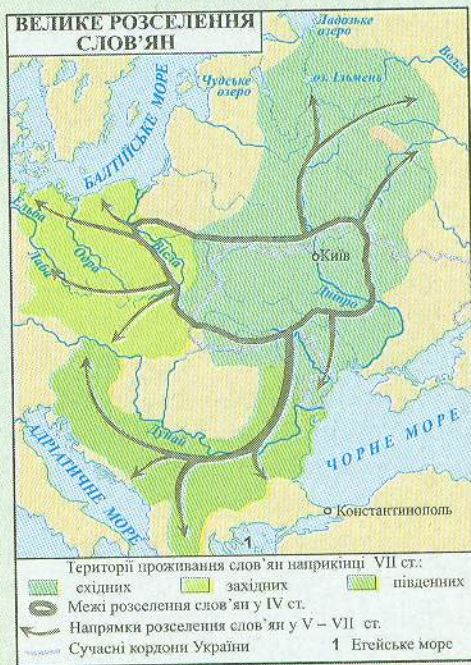
- 1. Яке явище назване Великим переселенням народів?
 2. Коли відбулося Велике розселення слов'ян? Які території активно освоювали слов'яни?
 3. На які групи поділилися слов'яни?

Барвограй ідей

Клію переконана, що для вивчення минулого стане в пригоді історична карта. Тож розгляньте картосхему «Велике розселення слов'ян». Працюючи в парах, дайте відповіді на запитання.

- 1. Яка територія була прабатьківщиною слов'ян?
 2. Хто зі слов'ян мешкав на теренах сучасної України: західні, південні чи східні слов'яни?
 3. До узбережжя якого моря дійшли західні слов'яни, а до якого моря — південні?
 4*. Додатково попрацюйте з картою сучасної Європи. З'ясуйте, які держави зараз існують на території, заселеній західними, південними і східними слов'янами.

Галявина творчості

Фантазерка Клію пропонує створити ілюстровану лінію часу. Накресліть лінію часу в зошиті. Позначте на ній: а) межі історії середніх віків; б) три періоди Середньовіччя. Проілюструйте кожен період малюнком.